

Исходя из изложенного, одной из основных задач государственной потребительской политики является создание в Республике Казахстан действенной системы защиты прав потребителей. Позитивные тенденции в экономике способствуют формированию качественной номенклатуры потребительского рынка, существенно влияют на расширение потребительского спроса населения и выдвигают перед системой государственной и общественной защиты прав потребителей новые задачи.

По нашему мнению, актуальными задачами развития системы защиты прав и интересов потребителей финансовых услуг являются:

- 1) ужесточение мер административной ответственности за нарушения прав потребителей на финансовом рынке, предусмотренных КоАП РК;
- 2) совершенствование законодательства о защите прав потребителей розничных финансовых услуг;
- 3) расширение взаимодействия органов государственной власти всех уровней, правоохранительных органов с институтами гражданского общества по защите прав потребителей финансовых услуг;
- 4) усиление государственной поддержки институтов гражданского общества, осуществляющих деятельность по защите прав потребителей на финансовом рынке;
- 5) повышение социальной ответственности бизнеса на финансовом рынке; поддержка институтов гражданского общества по защите прав потребителей финансовых услуг со стороны предпринимательских организаций и финансовых институтов, работающих на финансовом рынке, в том числе добровольная поддержка работы финансовых волонтеров и клубов финансовой грамотности;
- 6) развитие правовой базы и практики применения механизма групповых (коллективных) исков на финансовом рынке;
- 7) принятие Закона о банкротстве физических лиц;
- 8) повышение финансовой грамотности населения, распространение и пропаганда финансовых знаний.

Түйін

Әкімшілік құқықтың және әкімшілік қызметтің кафедрасының оқытушысының ПО мақаласына МВД РК карагандинской академиясына им. Б. Бейсенова, полиции майорын Чудиной О. Г., «Көкейкесті мәселелерді тұтынушының құқығының ығы финанс қызмет атқарудың» базарында.

Resume

To become a teacher of the Department of Administrative Law and Administrative activities of the Internal Affairs Ministry of Internal Affairs of Kazakhstan Karaganda Academy them. B. Beissenova, Police Major Chudinov OG, «Actual problems of consumer protection in financial services market».

А. Ә. Әбуталиева, ҚР ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының тілдік дайындық кафедрасының аға оқытушысы, филология ғылымдарының кандидаты

ЗАҢ ТЕРМИНДЕРІ МЕН ҰҒЫМДАРЫН МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛГЕ АУДАРУДЫҢ КӨКЕЙКЕСТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мемлекеттік тілде әзірленетін құжаттардың сауаттылығы мен сапасын қамтамасыз етудегі алғышарттар туралы және іс қағаздарын мемлекеттік тілде сауатты жүргізетін кадр дайындау мәселесі жөнінде сөз қозғаған кезде Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Қазақ тілінің мемлекеттік қызметте де, өндірісте де, ғылымда да, білім беруде де дәл орыс тіліндей қолданылуы үшін қолдан келгенін бәрін істеу қажет» — деген сөздері еске түседі.

Қазір ар мен намыстың, күмән мен үміттің болашаққа деген сенімнің айрықша баламасына айналған тіл тағдырына алаңдаушылық аса маңызды қоғамдық және саяси мәселе болып отыр. Ол — елдің елдігіне, мемлекеттің мемлекеттігіне сын болатын, ұрпақ келешегі мен халық болашағының кепілі болатын аса киелі шаруа.

Қазіргі кезде мемлекеттік органдардағы қызметкерлердің көпшілігі қолданыстағы құқықтық актілердегі заң терминдерін және техникалық сөздерді орысша нұсқасынсыз оның қазақша нұсқасын толық мәтінде дұрыс түсініп, оларды дұрыс қолдана алмай жүр. Себебі, нормативтік құқықтық актілердің мәтіндерінің басым бөлігі орыс тілінде дайындалып, содан кейін ғана әртүрлі терминдерді қолданумен мемлекеттік тілге аударылған. Занды тұрғысынан келгенде, әр сөз бір ғана мағынаны бергені жөн. Заң тілінің нақты, тиянақты және бір мағыналы болуы — қоғамдық қатынастарды нәтижелі реттеудің маңызды тетіктерінің бірі екенін Сіздер білесіздер. Қолданыстағы кейбір заңнамалық актілердің қазақша нұсқасын зер сала оқысақ, оған негізінен мағыналық аударма емес, сөзбе-сөз аударма, ресми тіл емес, көркем әдеби тілі тән екеніне көзіміз жетеді. Соның салдарынан заңдардың тілі әркелкі және қолданыстағы терминдерді қолдануда бірізділік жоқ. Қазіргі жағдайда кейбір сөздердің баламасының дұрыстығы күмән туғызса, ал кейбір сөздердің аудармасы құлаққа оғаш естіледі. Сондықтан, заң терминдерінің бірыңғай үлгілерін қабылдау кезінде әр саланың мамандарын қатыстырып, ресми құжаттардың мемлекеттік үлгілерін қалыптастыру бойынша бірқатар мәселелерді кешенді түрде шешуіміз қажет.

Тілдің арнаулы салаларының барлығындағы қолданысын лингвистикалық тұрғыдан қамтамасыз ету — терминдер қорын жасау мен оны жүйеге келтірумен тығыз байланысты. Термин жасау — сөз шығармашылығы кәсіби біліктілікті, ерекше ізденімпаздық пен талғампаздықты әрі үлкен жауапкершілікті қажет ететін күрделі жұмыс. Тілімізде термин жасаудың тамаша үлгісін көрсеткен Ахмет Байтұрсынов: «Сөзден жасап сөз шығару деген әркімнің қолынан келе бермейді және шығарғандардың да сөздері бәрі бірдей жақсы бола бермейді»¹ — деп, сөз, термин жасау да екіншісінің қолынан келе беретін іс емес екендігін баса айтады.

Терминді әдетте біз ең алдымен адам қызметінің белгілі бір арнаулы саланың шеңберінде, негізінен кәсіби мамандар тілінде, арнаулы әдебиеттерде қолданылатын сөз деп ұғамыз. Ал тілші-терминолог ғалымдардың пікіріне сүйенсек, «термин деген — сөз, тілдегі сөзге тән қасиеттердің ешқайсысы да оған жат емес»² — деген пікір білдіреді. Термин-сөздің лингвистикалық табиғатын тану тұрғысынан келгенде ғалымның пікірі орынды айтылған. Сонымен қатар терминнің жасалуы, қолданылуы, қызметі тұрғысынан жалпы әдеби тілдегі атаулардан өзіндік айырмашылықтары бар екендігін атап көрсетіп жүрген ғалымдардың пікірлері де бар.

Терминтану саласындағы зерттеу еңбектерде, лингвистикалық ғылыми әдебиеттерде терминнің өзге де қасиеттері, өзіндік қырлары мен ерекшеліктері атап өтіліп жатады. Терминнің басты белгілері деп мыналарды айтуға болады:

1. Терминдер негізінен сөз немесе сөз тіркестері болады (кейде сөйлем түрінде де кездеседі. Мысалы: Нақты тұратын жері жоқ адамдар).

2. Терминдер негізінен тілдік бірліктер.

3. Термин — белгілі бір терминологияның мүшесі.

4. Термин деген — ұғым аты.

5. Терминнің міндетті түрде анықтамасы болады.

6. Терминнің негізгі басым бөлігі жалпы есімдер, сөз табына қатысы жағынан зат есімдер болады.

7. Терминдер атауыштық қызмет атқарып, негізінен ғылым тілінде, арнаулы сала шеңберінде қолданылады.

Тіл мамандары мен терминтанушылардың көпшілігінің еңбектерінде атап көрсетіліп жүрген терминге қойылатын негізгі талаптар:

1. Терминнің бірмағыналылығы.

2. Термин мағынасының дәлдігі.

3. Терминнің қысқалығы немесе ықшамдылығы.

4. Терминнің тілдегі сөзжасам заңдылықтарына сәйкес келуі.

5. Терминнің туынды сөз жасауға қолайлы болуы.

6. Терминде эмоционалдылық пен экспрессиялықтың болмауы.

7. Эстетикалық талаптарға сай келуі.

Арнаулы салалардың терминдері, оның ішінде, заң терминдері ұлт тілінде түрлі сөзжасамдық үлгімен жасалып, олар бір сөзжасамдық түр құрап тұрса, онда терминологиялық лексиканың жүйелілігі арта түсері анық. «Сөзжасамдық үлгі дегеніміз — туынды сөздердің нақты жасалу үлгісі»³. Мақаламызда әртүрлі сөз таптарынан зат есім тудыратын негізгі жұрнақтар мысалдарымен қоса беріліп отыр. — а жаза-а, жала, -ан ұлан, - ат баян-ат, ақпар-ат, - кер айыпкер, талапкер, -қ жаса-қ, - гер куә-гер, заң-гер, -ғын тұр-ғын, - дама тұжырым-дама, -дас отан-дас, -деме мінез-деме, мәлім-деме, кепіл-деме, - қын босқын,

тұтқын, - лық жар-лық, тату-лық, - м байла-м, - ма тапсыр-ма, басқар-ма, -ме түсіндір-ме, -ші тергеу-ші, -ын жи-ын, - імдік іш-імдік т. б.

Сөздердің терминденуін сөз таптары тұрғысынан қарастырудың да маңызы зор. Сөз таптарының терминдену мәселесі жалпы тіл білімінде әлі де өз шешімін таба қоймаған.

Терминдердің негізінен зат есімдер болуының негізгі себептері ретінде зат есім категориясының семантикалық мүмкіндігінің мол екендігі де, сондай-ақ жоғары дәрежедегі абстрактілікті білдірудегі артықшылығының бар екендігін атап өткеніміз жөн.

Терминологияда сын есімнің де өзіндік орны бар. Сын есімдер негізінен тіркесті терминдердің құрамында кездеседі. Мысалы, қылмыстық іс, жалған құжат, заңсыз мәмлелер, сапасыз өнім, қылмыстық жаза, әкімшілік жаза т. б.

Жалпы сөздердің терминденуі көбінесе метофоралану жолымен жүзеге асады. Сөз мағынасының метофоралық жолмен ауысуына себеп болатын ұғым белгілерінің ұқсастығы. Ол ұқсастықтың негізгі белгілеріне мына төмендегілер жатады:

1. Пішін ұқсастығы.
2. Қызмет ұқсастығы.
3. Пішін мен қызмет ұқсастығы.
4. Құрылысы мен өкылымдық ұқсастығы.
5. Пішін мен орналасу орнының ұқсастығы.
6. Эмоционалдық әсерлердің ұқсастығы.

Тәуелсіздігімізді алған уақыттан бастап ұлт тілінде термин жасау мәселесіне біршама көңіл бөліне бастады. Терминтану мәселелерін зерттеуге арналған біршама еңбектер жарық көріп, ғылыми жұмыстар қорғалды. Көптеген терминологиялық сөздіктер басылып шықты. Ұлт тіліндегі термин шығармашылығы жанданып, лексикалық қабаттарымыздың түрлі қатпарларында елеусіз өалып келген бірқатар сөздеріміз терминдік мәнге ие болып, терминқорымызға қосылды. Сонымен қатар терминологиялық қорымызды байытқан терминдермен қатар тәжірибесіздік пен кәсіби шеберліктің жетіспеуі салдарынан туындаған терминдер де аз болған жоқ. Мұндай сәтсіз жасалған терминдер терминологияны ұлт тілінде қалыптастыруға бағытталған оң үрдістің қарқын алып, дамуына кері әсерін тигізуі мүмкін. Термин жасау шығармашылығы – кәсіби дайындық пен тәжірибені қажет ететін жауапты іс. Сондықтан да бұл жұмысты үлкен жауапкершілікпен, жоғары кәсіби деңгейде жүргізуіміз керек. Терминологиямызды ұлт тілі негізінде қалыптастырып, қазақ тілінің ғылым саласындағы қызметін қамтамасыз етуге қол жеткізе аламыз.

¹ А. Байтұрсынов Тіл тағылымы. — Алматы, 1992.

² Ш. Құрманбайұлы. Терминқор қалыптастыру көздері мен терминжасам тәсілдері. Алматы, «Сөздік-Словарь», 2005. — 6, 240-б.

³ Қазіргі қазақ тілінің сөзжасам жүйесі. Алматы, 1989. — 62, 256-б.

Резюме

В данной статье рассматриваются проблемы правильного перевода юридических терминов с государственного языка на русский.

Resume

In given article are considered problems of the correct translation legal term with state language on Russian.